

Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 13.12.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 23.12.2024
Yayın Tarihi/Published: 31.12.2024

Türk Dünya Görüşünde Kadın ve Aile (Sözlü Kültür Bağlamında Felsefi Bir İnceleme)

AYŞEGÜL DOĞRUCAN

Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Yeni Medya ve İletişim Bölümü
aysegul.dogrucan@asbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0735-9281>

ÖZ

Kadın ve aile konusu, kültür bağlantılı bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Modernist ve post-modernist yaklaşımlardan etkilenen kadın ve aile konuları, tarihi bağlamda yeniden ele alınmalıdır. Bu nedenle, köklerin incelenmesi ve bu köklerden “yeni”ye uyum sağlayabilecek olan kültürel formların mazi ve haldeki benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesi gereklidir. Genel olarak, somut kültürel öğelerden daha net değerlendirmeler yapılabilirken, özellikle sözlü kültür içeriklerinden yorumlamalar için içine girmektedir. Ancak bir dünya görüşünü ortaya çıkaran ilk unsur, gündelik hayatı şekillendiren soyut öğeler olmakla birlikte, somut öğeler bunların neticesinde var olagelmıştır. Bu nedenle son dönem çalışmalar, kültür ve kültürlerarası çalışmalar açısından kültürün bütün öğeleri yanında sözlü kültür öğelerini de dikkate almakta ve hatta bu öğelerden cereyan eden dünya görüşlerini anlamaya çalışmaktadır. Yine Türk kültür havzası içinde yer alan sözlü kültür örneklerinden yola çıkılarak, fikri arka planın ve kadın ve aile konusundaki dünya görüşünün anlaşılması önemlidir. Bu bağlamda, sözlü kültür öğeleri içinde kadın ve aileye ilişkin olan ve Türk dünya görüşünü yansıtan örnekler ele alınarak, felsefi bir yöntemle anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Sözlü kültür, Türk düşüncesi, Kadın, Aile

Atıf/Citation

Doğrucan, A. (2024). Türk Dünya Görüşünde Kadın ve Aile (Sözlü Kültür Bağlamında Felsefi Bir İnceleme). *KAİDE Dergisi*, 2(2), 120-141.

Doğrucan, A. (2024). Women And Family In The Turkish Worldview (A Philosophical Study In The Context Of Oral Culture). *Journal of KAİDE*, 2(2), 120-141.

**Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.**

The Effects of Digital Media on the Family in the Modernization Process

ABSTRACT

The issue of women and family emerges as a culture-related topic. Women and family issues, shaped by modernist and post-modernist approaches, need to be reconsidered within a historical context. Therefore, it is essential to examine their roots and identify the similarities and differences in the past and present of cultural forms that can adapt to the "new" from these origins. While clearer evaluations are generally derived from tangible cultural elements, interpretations of oral cultural content also play a significant role. Although the first elements that shape a worldview are the abstract components influencing daily life, tangible elements often emerge as results of these abstract foundations. For this reason, recent studies in the fields of cultural and intercultural studies have increasingly considered oral cultural elements alongside other aspects of culture, striving to understand the worldviews that arise from these elements. In this context, it is important to analyze the intellectual background and worldview regarding women and family through examples of oral culture within the Turkish cultural basin. By examining examples of oral cultural elements related to women and family that reflect the Turkish worldview, this study aims to comprehend these perspectives using a philosophical method.

Keywords: *Culture, Oral culture, Turkish thought, Women, Family*

Giriş

Ortak kültür havzasında yer alan örnekler, bir toplumun tarihsel evrimini gösterdiği gibi, göç güzergahı üzerinde karşılaştığı kültürlerden aldığı etkileri de görmeye imkan sağlar. Bir toplumun tarih sahnesine çıktığı sıfır noktası ile haldeki konumu arasında bağlantı kurmak ancak taşınan bu kültür öğeleri ile mümkündür. Söz konusu kültür öğeleri tıpkı, kültürün en önemli unsuru ve taşıyıcısı olan dilde olduğu gibi, canlı bir özellik arz eder. Bu özellik, tarihi seyir ve göç güzergahı üzerinde bünyeye kabul edilenler ve bünyeye girmesine izin verilmeyen unsur ve etkileri görmemizi sağlar. Böylece bir toplumun yaşayakalmadaki detay ve belirleyici unsurları belirlemek mümkün olur. Bununla birlikte değişim ve dönüşüm dönemlerinde olası tehdit unsurlarına karşı, sosyal sürdürülebilirliğin kimlik unsurları korunarak devamlılık sağlanabilir.

18. yüzyıl itibariyle sistematik olarak başlayan çalışmalar, her daim var olan kültürlerarası etkileşimleri teknolojinin de etkisiyle hızlandırmıştır. Yine bu gelişmelere paralel ilerleyen bir konu da kadın konusudur. 18. yüzyılın hareketli doğası, bir taraftan 19. yüzyıl pozitivizmini inşa ederken, öte taraftan değişimine neden olduğu sosyo-ekonomik ilişkiler bağlamında kadının konumunda da değişim zemini hazırlamıştır. Kadının konumunun değişmesinin modernitedeki diğer değişim alanlarıyla birleşmesi neticesinde, modernite sonrası bir durum olarak ailenin konumu da yeni bir sorun alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Modernite ile dünya genelinde başlayan rüzgar, ekonomik ilişkilerden yönetim sistemlerine geniş bir alanda değişimi ve yeni alan çalışmalarını getirdi. Kuramsal konulara, pratikte yaşanan değişimler nedeniyle, yeni problem alanları eklendi. Modernitenin kendine has doğası içinde süreç olağan bir işleyişe sahipken, pratikteki yansımalar büyük etkiler ve yeni ihtiyaçları tetikledi. Bu konu alanlarından en çok tartışılan konulardan ikisi -her ne kadar birbiriyile bağlantılı olarak ele alınsa da- kadın ve aile konularıdır.

Sanayileşmenin ve kentleşmenin bir sonucu olarak başlayan geleneksel yaşam tarzlarından kopuş, geleneksel kalıplarla modern yaşam arasında bir gerginliği de beraberinde getirdi. Bu gerginliği, bir tür ayrımı ve “öteki” olma durumunu işaret eden “*detazavantajlı*” kategorisindeki kesimler daha çok hissetti. Çünkü bir taraftan modern dünyanın kavramları ve kurum-kuruluşlarıyla hızlanan bir gündelik hayat formu etkin olurken, öte tarafta bu hayatı “*anlamadan*” ayak uydurmaya ve halihazırda “*geleneksel*” formlarla “*yaşayakalmaya*” çalışan kitleler ortaya çıkmıştı. Nitekim, bu kriz dönemlerinin edebiyatına da yoğun bir şekilde yansıyan bu durum, iki dünya savaşıyla birlikte daha gergin bir tablo arz ediyordu. Özellikle

tarihten gelen bir problem olarak, değişen ekonomik ilişkilerin ve dünya savaşlarının mağduru olarak kadın ve aile özel çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktaydı. Konunun modern dünyada politik bir boyutunun da olması, kadın ve aile konusunu daha dikkatli ele alınması gereken bir konuma yerleştirdi.

Kadın ve aile konusu, biyolojik ve sosyal olarak neslin devamlılığı ilkesiyle ele alınır. Ancak biyolojik kısım genel okumaya müsaitken, sosyal kısmı belirleyen tarihi perspektif, dünya görüşü ve kültürel kimliktir. Moderniteyle birlikte kültür çalışmalarını hızlandıran şey elbette keşiflerin sunduğu imkanlardı. En geniş iletişim ve etkileşim ortamının modernite sonrası yaşanması, farklı kültürleri detaylı inceleme ve karşılaştırmalı çalışma yapma imkanı verdi. Neslin devamlılığı ilkesinin genelliği, devamlılığı sağlama yöntem ve biçimleri dünyayı anlamlandırma şekilleriyle bağlantılı olduğundan bir ayrım noktasına dönüşür. Bu ayrım noktasında kültürün kadın-erkek tanımlamaları ve bu tanımlamaların şekillendirdiği aile algısı kendini gösterir. Gelecek nesil olan çocuğun ilk bağı anneye olması*, kadını bu bağlamda ön plana çıkarır. Dolayısıyla gelecek nesillerin yetiştirilmesi, başka bir ifadeyle gelecek nesillerin yaşama şeklinin toplumsal kimlikle uyumlu olması, kadın ve aile ile doğrudan ilişkili hale gelir. Ailenin ilk eğitim alanı olması ve kadının da çocukla bağ kuran ilk aile bireyi olması -her ne kadar buna eleştiriler ve farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da- kadın-aile ikilisinin bu problem alanında birlikte ele alınmasına neden olmaktadır.

Bu tablo içinde kadın ve aile konusu, kültür bağlantılı bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek modernizm gerekse post-modernizmin etkileri karşısında köklerin incelenmesi ve bu köklerden “yeni”ye uyum sağlayabilecek olan kültürel formların korunarak, diğerlerinin değişim seyrinin kendi haline bırakılması için, öncelikle mazi ve haldeki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi gereklidir. Genel olarak, somut kültürel öğeler daha net

* Anne-çocuk arasındaki bağlantısızlık olasılıklarını en sınırlarda düşündüğümüzde dahi, anne-çocuk arasındaki biyolojik durum onları ilk bağ kuranlar konumuna getiriyor. Ancak “yapay rahim” ve “anne karnı dışında hamilelik” durumlarının hayata geçmesi ve yaygınlaşması halinde bu ilk etken ortadan kalkabilir. Yine bu yaygınlık gerçekleştiği takdirde, anne yani kadın etkisi dışında bir kültür formu düşünülebilir. **Olası bu kültürel formu**, doğal bağların **yapayla tesis edilen bir bağa** yerini bırakması anlamına geldiği gibi, hem biyolojik hem de toplumsal olarak **cinsiyet** kavramını da **anlamsız** ve **gereksiz** kılacaktır. Bu durum, günümüz için bilim-kurgu tadında bir sanat eserine konu olabileceken, bilimin ve teknolojinin insan yaratımı bir sanata dönüşmesiyle gerçekleşebilir. Çünkü genel durumda, sanat, olanı aşır, onu estetik bir hale dönüştürmekle alakalıdır. İnsanoğlunun eksik bir varlık olduğu öncülü, bilgi darbeleriyle eksiklikleri giderme yönünde bir sanat eğilimine dönüşebilir. Ki belki de öyledir...

değerlendirmeye alınabilirken, soyut kültürel miras noktasında yöntem sorunlarından kaynaklı bir ihmal ya da ikinci plana itilme durumu söz konusudur. Ancak bir dünya görüşünü ortaya çıkaran ilk unsur, gündelik hayatı şekillendiren soyut öğeler olmakla birlikte, somut öğeler bunların neticesinde var olagelmıştır. Bu nedenle son dönem çalışmalar, kültür ve kültürlerarası çalışmalar açısından kültürün bütün öğeleri yanında sözlü kültür öğelerini de dikkate almakta ve hatta bu öğelerden cereyan eden dünya görüşlerini anlamaya çalışmaktadır. Yine Türk kültür havzası içinde yer alan sözlü kültür örneklerinden yola çıkılarak, fikri arka planın ve kadın ve aile konusundaki dünya görüşünün anlaşılması önemlidir. Bu bağlamda, sözlü kültür öğeleri içinde kadın ve aileye ilişkin olan ve Türk dünya görüşünü yansıtan örnekler ele alınarak, felsefi bir yöntemle anlaşılmaya çalışılacaktır.

1. Sözlü Kültür ve Atasözleri

Kültür, insanların hem fiziki hem de sosyal çevreye uyum sağlama sürecinin bir neticesidir. Bununla birlikte kültür, koşulların değişimine bağlı olarak ortaya çıkan yeni uyum süreçlerinde sürekli biçimlenen bir özelliğe sahiptir. Kültürün bu özelliklerine dayalı olarak antropologlarca, *“bir toplumun maddî ve manevî alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü; insanların fiziksel ve toplumsal çevrelerine uyum yapabilmeleri için yarattıkları maddî ve manevî eserlerin tümü; insanoğlunun yarattığı her şey; bir toplumun yaşayış biçiminin tümü; bir kuşaktan diğerine aktarılan bilgi ve kalıplaşmış davranış biçimleri birikimi”* (Tezcan, 1997, s. 6) şeklinde farklı tanımlar yapılmıştır. Kültür kavramının kendi dışındaki kültürlerle ilişkisi ve diğer kültür ya da kültürlerin etkisinde benzerliklerin artması da söz konusudur. Bu bağlamda daha derli toplu olarak, kültür, *“bir insan topluluğunun, bir halkın, bir ulusun ve gitgide belli bir uluslar topluluğunun duyuş, düşünüş ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, felsefi, bilimsel ve teknik tüm üretim ve varlıkları”* (Özlem, 2000, s.143) şeklinde tanımlanmaktadır. Yine kültür, bir toplumun üyeleri ya da bir toplumun içindeki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunur (Giddens, 2000, s. 43).

Kültür bir toplumu başka bir toplumdaki ayırt etmeye imkan sağlayan değer ve simgeleri taşır. Kültür, dinamik bir yapıya sahiptir. Kendi dinamizmi içinde toplumsal miras, yani değerler sistemi nesillere simgeler aracılığıyla aktarılır. Böylece o toplum içinde yetişen bireyin kültürlenme süreci ortaya çıkar. Burada kültür, bireyin yetiştiği ortamda hakim yapıdır. Bu hakimiyet iç içe geçmiş ve birbirini karşılıklı etkileyen unsurlarla şekillenir. Kültürün teknolojik alt yapısı onun somut ya da maddi kültürünü hale getirirken bunlar aynı zamanda soyut ya da manevi kültür unsurlarından da etkilenir. Gelenek, görenek, inanç sistemleri,

değerler, ahlâk gibi unsurlardan oluşan manevi değerler toplumsal kurum ve sistemlerin oluşmasında, dolayısıyla pratik hayatın içinde etkindir. Simgeler dizgesi olarak belirleyebileceğimiz kültür boyutu, insanla hayvan arasındaki ayırım noktasıdır. Cassirer'e göre (1980, s. 33-34), insan sadece fiziksel evrende değil aynı zamanda bir simgesel evrende yaşamaktadır ve kültürün unsurları olan dil, mitos, sanat, din bu evrenin parçalarıdır. Ona göre, “Onlar simgesel ağı dokuyan değişik iplikler, insan yaşantısının karmaşık dokularıdır. İnsanın düşünce ve deney alanındaki tüm ilerlemesi bu ağı arındırır ve güçlendirir.” Anlaşılacağı üzere, kültür alanı insanın tarihî bir varlık olmasıyla da alakalıdır ve yine hayvandan ayırım noktasıdır. Çünkü “*isteme*”den yoksun olmayan insanın yapıp-etmeleri farklı zaman boyutlarına yayılmışlardır, sadece “*şimdi*” içinde olup bitmezler; dün ve yarınla da ilişki içindedir (Mengüşoğlu, s. 1971, s. 3). Bu bağlamı ortaya çıkaran ise, insanın doğasında yer alan “*düşlem-söylem-eylem*” bağlantısıdır. Kültür, bu bağlantının bir toplumda tarihi bir seyirde ortaya çıkışıdır. Çünkü toplumsal olarak kabul gören bir düşüncenin dile ve eyleme gelişi söz konusudur.

Dil ve düşünce arasındaki ilişki bilinen bir husustur ve bir genelleme olarak “*dildeki felsefe*” şeklinde karşımıza çıkar. Aynı zamanda içinde bir düşünce tarzını barındırdığı için kullanılan “*dildeki felsefe*”, akademik manada kullandığımız felsefi bir sistemden ziyade bir “*dünya görüşünü*” ifade eder. Uygur söz konusu “*dünya görüşü*”nün “*ya tek insanın ya da insan öbeklerinin evreni, tümüyle dünyayı ‘algılayışlarına’*” verilen ad olduğunu söyler. Bu bağlamda bir dilin dünya görüşü “*o dilin dünya-yorumu, dünyanın o dille, o dildeki kuruluşu, düzenlenişi, dünyanın o dili konuşanlarca biçimidir*” (Uygur, 2018, s. 78). Kültürün önemli unsurlarından olan dil, aynı zamanda bir toplumun dünya görüşünü yansıtır. Canlı bir varlık olarak mevcut koşullardan etkilenen ve buna bağlı olarak dilde yaşanan değişimler, bazan haldeki durumun anlaşılmasını zorlaştırır. Çünkü koşullar, dilden bazı sözcüklerinin düşmesine neden olurken, o sözcükten türeyen kelimelerin varlığı devam edebilir. Bu noktada, o sözcükle oluşturulan ifadeler anlamsız ya da çağ ile uyumsuz olarak algılanabilir. Akar, kökleri unutulmuş kelimeleri unutulmuş “*hatıralar*” olarak nitelendirirken bu duruma da bir örnek sunar: “*Söz gelimi, günüle- ‘kiskanmak’ sözü ta Moğol bozkırlarındaki ‘kuma’ anlamına gelen küni ile ilintili... Dilimiz kiskanmayı ‘kuma’lık ile özdeşleştirmiş...*” (Akar, 2019, s. 13). Örnekte de görüldüğü gibi, dilde taşınan düşüncenin kökleri her zaman açık-seçik olarak bilinmese ya da hatırlanmasa dahi, bir düşünce geleneğini çağlar ötesine taşımaktadır.

Dilin bu özelliği sözlü kültür öğelerinin incelenmesinde geleneksel duruşun ve düşüncenin ve toplumsal sorunlara yönelik üretilen çözümlerin de izini sürmeye imkan sağlar. Böylece mazide kalmış tecrübelerin dile gelişini ve mazi-hal-ati çizgisinde eylemi nasıl şekillendirdiğini tespit etmek mümkün olmaktadır. Nitekim Sağlam (2001, s. 45)'ın da belirttiği gibi, “*önceki kuşakların yaşam şartları ve gelenekleri hakkında dilsel imgeler içeren atasözleri ve deyimleri incelemek suretiyle, kültür tarihi açısından pek çok aydınlatıcı bilgiye ulaşılabilmektedir*”. Sözlü geleneği yansıtan atasözleri ve deyimler, yazılı kültüre geçmiş toplumlarda sonraki nesillere aktarılmak üzere toplanmıştır (Sağlam, 2001, s. 45-46). Bununla birlikte kültürün dinamik yapısı, yeni sözleri ya da eski sözlerin değişime uğramış çeşitlerini karşımıza çıkarmaktadır. Hangi kategoride olursa olsun, halk diline yerleşmiş olan bu sözler, maziyle bağ kurmaya müsaade ettiği gibi, geleceğe yönelik bir bakış açısı arayışında da yol gösterici olabilecektir. Bu olabilme durumunu ortadan kaldıracabilecek tek şey, kasıtlı bir yekun inkâr olabilir.

Söz konusu sözlü kültür öğelerine, günümüz koşullarından yaklaşıldığında, elbette doğrudan doğruya bir kabul söz konusu olamamaktadır. Çünkü tarihi seyir ve değişen koşullar, yeni koşullarla mazinin geleneksel kalıplarını her daim bir araya getirememektedir. Özellikle köklü değişimlerin yaşandığı dönemler ve sonrasında bu pek mümkün görünmemektedir. Nitekim içinde yaşadığımız çağın toplum için kritik öneme sahip kadın ve aile konusunda yaşadığı dönüşüm dikkate alındığında, dünya genelinde mazisiyle hali bir arada kabul edebilecek bir toplumdaki bahsetmek mümkün değildir.

2. Kadın ve Aile Probleminin Doğası

Kadın ve aile konusu el ele alınmış şekilleri itibariyle iç içe geçmiştir. Bunun temel sebebi, çok eski çağlardan beri kadının ev içinde ve çocuklarla bağlantılı olmasıdır. Bu bağlantının kökeninin farklı açıklanma biçimleri olmakla birlikte, genel olarak ataerkillik ve din kavramlarıyla ele alınır. Elbette burada gözden kaçırılmaması gereken husus, bu ele alış şeklinin de modernite ile başlamasıdır. Çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere, modern yaşam tarzının yaygınlaşması geleneksel kalıpları ve alışkanlıkları bir anda ortadan kaldırmadı. Dolayısıyla modern yaşam içinde kadın, ya çalışma hayatının içine girdi ve geleneksel olarak kendine yüklenen eş, ev hanımı, anne rollerine ek olarak çalışan rolünü de devam ettirmek zorunda kaldı. Tabii olarak bu durum, bir ikilem olmakla birlikte bir krizi ifade etmekteydi. Bununla birlikte, çalışma hayatında kadın-erkek eşitsizlikleri ve ataerkillik kalıplarının kadına bakışından kaynaklı taciz sorunu görünür oldu. Öte taraftan çalışma hayatına girmemekle

birlikte, modern yaşamın etkilerine maruz kalan kadınlar da başka bir problem alanı olarak belirdi. Çünkü modern yaşam içinde, erkeğin ve çocukların da alışageldiği geleneksel kalıpların değişti. Dolayısıyla kadın bu ortamda hem erkeğin değişim krizlerine, ebeveynlerinin alışık olmadığı ortamda yetişen çocukların sancularına ve bütün bunlara ek olarak en temel haklara erişim gibi sorunlarla karşı kaşıya kaldı. Üstelik bütün bu krizlerin olası ekonomik boyutlarıyla hane içinde yüzleşmesi ve “*yuvayı yapan dişi kuştur*” kalıp yargısı gereği süreci yönetmek zorunda kalan kişi oldu. Yine moderniteyle birlikte yönetimlerde hak sahibi olma durumunda kadınlar negatif ayrımcılığa maruz kaldılar. Bu süreçte, her toplumun kendi yerleşik tutumlarına, geleneksel yapıların katılığına ve değişim zorluğuna bağlı olarak seçme-seçilme haklarını elde ettikleri dönemler farklılık arz etti.

Kadın sorunundaki durum köklü bir sorun olmakla birlikte, modern dünyada feminist hareketlerle birlikte ele alınır. Ancak feminist yaklaşım da sorunun ve çözüm mücadelesinin başlangıcı noktasında hem fikir değildir. Bu nedenle feminizmi, kimileri, “*Latince ‘femina’ yani dişi, kadın kelimesinden türetirken*”, kimileri de “*19. yüzyıl ideolojik ‘izm’leri gibi*” değerlendirmiştir (Notz, 2011, s. 9). Topcan (2018, s. 8-9), feminist söylemin dile getirdiği “*tarih boyunca dini öğretiler kullanılmak suretiyle kadının ataerkil sistem içerisinde asimile edilmesinin önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığı*” ve “*Kadının modern yaşamda yeniden tanımlanması için mevcut dini öğretilerin, kadının da dâhil edildiği alternatif bakış açısıyla yeniden yorumlanması ihtiyacı olduğu*” argümanlarından hareketle, feminizmi modern dünyanın izm’leri içinde ele almaktadır. Bu bağlamda modern bir çalışma alanında kendini gösteren feminist okumalar ve yaklaşımlar, “*kökenlere*” inme, eşitsizliğin kaynağını tespit etme ve karşılaştırmalı inceleme eğilimindedir. Toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde şekillenen bu incelemeler, kavramın, heterojen, kültüre bağlı ve genellikle bağlama özgü olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bacigalupo (2021, s. 273) feminist etnografinin, çeşitli kültürlerde cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin nasıl kavramsallaştırıldığını ve bu kavramsallaştırmaların sonuçlarına ilişkin bir içgörü sağladığını ifade etmektedir. Ancak bu feminist çalışmaların çıkış noktasının, gerek yönetim gerekse bilgi üretim süreçlerinde erkek egemen bir yapıya itiraz olması, epistemolojik ve metodolojik olarak farklı sorunları da beraberinde getirir. Feminist yapıbozum çalışmalarında, erkek egemen bakışla ele alınan araştırmalar üzerine elde edilen bilimsel çalışmaların dil, içerik, metin bazında incelenmesi ve tepkisel bir duruş sergilenmesi söz konusudur (Sarı, 2019, s. 110). Bu da tepki gösterilen hakim çalışma perspektifi ile yer değiştirme; başka bir ifadeyle bir cinsiyet lehine sonuç elde ederek epistemolojik olarak nesnellik ilkesinden uzaklaşmak tehlikesini içinde taşır. Nitekim kavramsal olarak, yazının

bulunmasına kadar götürülebilecek, yazılı gelenek içindeki bütün kavramların yapıbozuma uğratılması ve kullanılan kadim kavramların yerine yenilerin idame ettirilmesi çabası bunun sonucudur. Ancak dediğim gibi, burada nesnellik ilkesinden bir tarafın lehine uzaklaşma olduğu gibi, artıları ile eksileriyle insanlığı bugüne getiren düşünce geleneğinde de dilin taşıyıcı özelliği bağlamında bir kopuş riski taşımaktadır. Bu noktada, Ochamlı'nın usturasıvari bir tavır içine girilebilir ya da tıpkı 20. yüzyılın başında dildeki metafizik öğeleri eleme çabasındaki gibi, erkek egemen söylemlerin dilden temizlenmesi çabalarına yönelinebilir. Ancak bu tutum tarihi olarak düşüncenin evriminin anlaşılması açısından olumlu olmayacaktır. Bilme faaliyeti ile insanın özgürlüğü arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu ilişki, insanın vakıf olduğu konularda riskleri hesaplayabilme ve önlem alabilme özelliğini geliştirmiştir. Dolayısıyla toptan bir yok sayma, değiştirme, sansürleme, kullanmama eylemi, fikri bağlamda kopukluğu getireceğinden, birikimsel sürecin en son aşamasını bir tabula rasa konumuna getirebilir. Oysa insan uygarlığını bugüne getiren, kendi evriminde **bilginin doğal seçilimidir**. Bugün mistik, büyüsel, sihirli vb addederek sistem dışına attığımız birçok tecrübe, içinde barındırdığı doğayı tanıma ve faydalıyı sürdürme eylemiyle, Ronan (2003, s. 6)'ın ifadesiyle “*modern bilim adamının atası olmuştur*”.

Sonuç olarak kadın çalışmalarının, eşitsizliğin kaynağını araştıran ve günümüzdeki konumuna ilişkin araştırmalar olarak iki alanda ilerlediğini söylemek mümkündür. Maddi kültür içinde yapılan çalışmalar kadın imajının seyri konusunda somut veriler sunarken, özellikle kültür dairesinde yer alan çalışmalar toplumsal sistemlerin dünya görüşü hakkında da veri sunmaktadır.* Özellikle kadın söz konusu olduğunda atasözleri ya da özlü deyişler, toplumsal düşünceye yerleşmiş tecrübe -bu tecrübe özel bir tecrübenin genelleşmesi de olabilir- ve alışkanlıkları da içerir. Bu özelliği, değişimin yaşandığı dönemlerde geleneğin taşıyıcısı olarak bir direncin meşrulaşmasına da dönüşebilir. Nitekim Schipper kadınlarla ilgili olarak buna dikkat çeker ve atasözlerinin, “*cinselliğin cisimleşmesi*” bakımından, kadınlara karşı konumlanmada eski alışkanlıkları bir tekrarlama eğilimine neden olduğunu ifade eder

* Literatür çok uzun bir zaman, maddi eserler ve yazılı örnekler üzerinden bir anlama faaliyeti içinde bulunmuş, hatta felsefi düşüncenin başlangıcına da bu somutluk yerleştirilmiştir. Ancak güncel çalışmalar, bilhassa kültürün içinde taşındığı dünya görüşünü de anlayabilmek için somut olmayan öğeleri de çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar vesilesiyle kültürler arası çalışmalar da hız kazanmıştır.

(Schipper, 2010, s. 15-16). Schipper'in işaret ettiği gibi, atasözleri ve deyimler üzerinden kadın algısının dün ve bugüne yönelik çalışmaları (Akbalık, 2013; Buluç, 2022; Can, 2016; Çer & Erşahin, 2016; Erdoğan, 2023; Erol, 2019; Eruygur, 2023; Genç, 2018; Gulusoğlu, 2024 vd.; Gümüş, 2021; Günindi Ersöz, 2010; Kurtoğlu Zorlu, 2018; Nuriyeva & Hucina, 2015; Tekin, 2023; Yaprak, 2021; Yuzvyak, 2014) mevcuttur. Yapılan çalışmalarda çeşitli atasözlerine yer verilmiştir. Bu atasözlerinden özellikle karşılaştırmalı çalışmalar birbirine yakın kültürlerdeki benzerlikleri ortaya koymaktadır. Spesifik çalışmalar ise, yeni karşılaştırmalı çalışmalara kaynak niteliğindedir. Özellikle toplumsal cinsiyet problemine odaklanan çalışmalarda atasözleri, kadın-erkek arasındaki rol farklarına dikkat çeken ve -istisnai örnekler de arada verilmekle birlikte- “dünya genelinde” olduğu gibi kadına yönelik olumsuz tutumu örneklemektedirler. Bu elbette araştırmacının odaklandığı spesifik konunun neticesi olduğu gibi, yine yukarıda bahsedildiği gibi modernite öncesi hemen hemen bütün toplumlarda var olan ve feministlerin de ısrarla vurguladığı hakim ataerki düşünce sisteminin bir sonucudur. Hal böyleyken, Türkçe gibi göçer sosyoloji içinde gelişmiş bir dilde, sıfır noktasını görmek, ona dair ahkam kesmek zordur. Çünkü göçer sosyolojinin, göç yolları üzerinde kültürel etkileşimlere açık olduğu gibi, hayatta kalma refleksleri de kuvvetlenmiştir. Bu iç içe geçmişlik durumu, dünya görüşünün şekillenmesinde bilginin doğal seçilimindeki kodları görmeyi zorlaştırabilir.

Kadın ve erkeklerin toplumsal roller açısından iç içe geçtiği günümüzde dahi, kadın-erkek ilişkilerine yönelik, özel örneklerden, bireylerin kendi tecrübeleri, algılayışları ve duygulanımları üzerinden genellemelere gittiğini görmek bir vakıadır. Bu durum tıpkı mazide olduğu gibi etkileşim içindeki iki cins için karşılıklı tecrübenin kategorize edilmesi durumudur.*

* Burada kısa bir not düşmek de fayda var: Her ne kadar kategorilerle düşünmek günümüzde olumsuz kabul edilse ve “beni kategorize etme” ifadesi de bir kalıp haline gelmiş olsa da, düşüncenin ve akıl yürütmenin **olmazsa olmazıdır**. Nitekim bilimlerin ilerlemesine imkan sağlayan da sınıflama mantığıdır ve bu mantık benzerlik ve farklılıkları belirlemelere dayanan tanımlamalara dayanır. Bu bağlamda da kavramların kendi içinde tanımlanabilir yapıları. Teorik boyutun dışında pratikte de durum farklı değildir. İnsanlığın evrimi bize, tarihi serüvenin benzerlik ve farklılıkların tespitiyle hayatta kalmanın bugünkü uygarlığa ulaşmamıza imkan sağladığını göstermektedir. Belki de bunun bir neticesi olarak doğadaki aynı ve farklı şeylerden sosyal hayatın aynı ve farklı şeylerini tasnife ve kendimiz dışındakilerden benzer ve farklı yönlerini tespit etmeye meyilliyiz. Nitekim sosyal bir karşılaşmada ve iletişimin zorunlu bir sonucu olarak “ben, ...ım” demek de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Tanıma ile tanımlama arasındaki anlamsal bağı da gözden kaçırmamakta fayda vardır. Bununla birlikte, insanın yine hayatta kalma refleksinin bir neticesi olarak tanımsız ve belirsiz durumlardan uzaklaşma eğilimi de söz konusudur. Yine burada matematikteki tanımsız ya da belirsiz ifade/durumların hatırlanmasında fayda vardır.

Bu kategoriler, günümüz için olumsuz kalıp yargıları ifade edebilmekle birlikte, bazı kategorize durumlar ise uzun tecrübeler sonucunda bir kültürün -hatta kültürlerin ve insanoğlunun- yaşayakalma ilkeleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Kadın konusunun bir problem olarak ortaya çıkması ve bu problemi çözme çabaları, aile çalışmalarında da farklı boyutlar kazandırmıştır. Bu durumda, hem toplumun en küçük birimi olan ailenin aynı zamanda toplumsal devamlılıkta önemli olması hem de tarihi tecrübelerde ailenin birleştirici ve yapıcı unsurunun kadın olarak algılanması vardır.

Akrabalık bağlarıyla (evlilik ya da kan bağı) doğrudan birbirine bağlanmış ve yetişkin üyelerinin çocukların bakımında sorumlu olduğu bir grup insanı (Giddens, 2000, s. 148) ifade eden aile, dünya genelinde değişimlerden etkilenmiş ve dinamiklerinde değişimler olmuştur. Özellikle ailenin “davranış kalıpları” ve “değerler sisteminin” olduğu ilk yer olması (Avcı, 2020, s. 9), toplumsal değerlerin değişmesiyle doğrudan ilgili hale gelmektedir. Bu bağlamda, başta kadın konusu olmak üzere, değişimin yaşandığı her alanın aile ve ilk olarak aile içinde edinilip toplumda yer alan değerler dizgesinde etkili olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Modernite sonrası yaşanan küreselleşmenin de bir değer değişim süreci getirdiği göz önünde bulundurulduğunda, kadın kavramında özelleşen toplumsal cinsiyet sorununa eşlik eden bir aile profilinden de söz etmek gerekir.

Küresel süreçlerin yerel gerçekliklerle bütünleşmesiyle, birçok farklı yerel içinde yeni kültürel gerçekliklerin ortaya çıktığı bir “melezleşme” (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 595) de söz konusudur. Dolayısıyla tıpkı modern-geleneksel dikotomisinin sosyal hayatın temel dinamiklerinde hissedilmesi gibi, eğer bir melezleşme durumu söz konusuysa bu bütün kültür alanları ve dolayısıyla ailede etkili olacaktır. Nitekim kadının değişen konumu ve beraberinde getirdiği problemler de bir yandan yerel kültürlerin ve gelenekselliğin tercihen korunması öte yandan yeni koşullara yönelik yeni bir hareket tarzının da gelişmesiyle yine dikotomik bir gerilime neden olmaktadır. Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır: Özellikle feminist hareketlerle birlikte, sanayileşme sonrası kadının konumu ve durumu yekun bir sorgulamaya tabi tutulmuş ve önceki durumdan daha iyi ve daha iyiye gitmesi gereken bir konum arayışı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bir özgürlük alanı yarattığı iddiasıyla sunulan modernitenin kaynakları açısından çok baskın olmasa da farklı sesler vardır.

Pelizzon (2009), Hindistan, Çin, Fas ve İslam toplumlarında dış etkilerle bu coğrafyadaki kadınların konumundaki değişimin gerçekten ideal olup olmadığını sorgular (s. 372-374). Nitekim, verdiği örnekler, kabul edildiği gibi modern dünya görüşünün kadının statüsünde hep

iyi değişime neden olmadığı şeklindedir. Bu sorgu modernite-coğrafya ilişkisinin bir eleştirisi olarak devam eder:

“Bunları daha çok araştırmak gerektiği aşikâr; ne var ki konuyu bu bölgelerde araştırmak çok çaba, para ve zaman ister. Dil önemli bir engel. Sıradan Batılı bilim insanı ne Çince, ne Hindistan’da konuşulan dillerinden birini, ne Türkçe, ne Arapça, ne de Farsça bilir. Beri yandan ‘modernleşmek’ isteyen devletler modernleşmenin herkese yaramamış olabileceğini ortaya koyan araştırmalara finansman sağlamaya heves göstermeyebiliyor. (...) Elbette bu söz konusu bölgelerde vaktiyle yüksek konumda olduğu anlamına gelmez. Kastımız sadece şudur: Dünya sistemini yönetenlerin kadınları ezmek için icat ettiği habis yöntemler oralarda önceden yoktu. Özcü muhakemeden kaçınmak gerekir.” (Pelizzon, 2009, s. 374)

Esasında bahsedilen durum genel olarak bağlamda değerlendirmedir. Özcü bir yaklaşımın, top yekun genelleme çabası, bazan zaman-coğrafya koşullarında gerçekleşen bağlam detayını gözden kaçırabilmektedir. Nitekim birçok alan gibi dil felsefesi çalışmalarında da karşımıza çıkan bu durum, katı biçimsel yaklaşımların yerine, biçimsel olmayan gündelik ve bağlama göre anlamların ortaya çıktığı çalışmaları getirmiştir. Benzer şekilde, kadın ve doğrudan ya da dolaylı aile konusunda, çalışmaların netlik kazanamamasının ve geleneksel duruşlar içinden gelen eleştiri ve sorgulamaların kaynağı bağlamsal durumları gözden kaçırma riskini taşımaktadır. Söz konusu küresel melezleşmenin, kendi bağlamı içinde gri alanlar yarattığı ve bu gri alanların “*anomî*” olasılığının yanında, geçiş dönemi krizlerini de beraberinde getirdiğine dikkat edilmelidir.

Sonuç olarak, kadın ve aile konusundaki güncel durum hem sanayileşme sonrası değişen yaklaşımlarla hem de teknolojinin dünya genelinde sebep olduğu dönüşümle alakalıdır. Nitekim bu değişimin dijitalle ilgili boyutu birçok çalışmaya konu olmuş, kadın, çocuk ve aile üzerindeki etkileri incelenmiştir. Şen ve Erol’un (2023, s.10) çalışmasında, sanal âlemdeki gelişmelerin toplumun en temel taşı olan aileyi ve çocukları etkilediği; dijitalin özellikle çocuklar için birçok yeni tehlikeleri beraberinde getirdiği gibi, aile bireylerine, ebeveynlere yeni sorumluluklar yüklediği ve hatta anne-baba rollerinde değişimleri de getirdiği vurgulanmıştır. Başka bir ifadeyle, sanayileşme sonrası kritik bir dönem olarak dijital dönem kendini göstermektedir. Bu dönemin henüz çözülememiş sanayi sonrası toplumlarda yeni değişimleri ve sorunları da beraberinde getirdiği düşünüldüğünde, kadın ve aile konusunun da içinde yer aldığı yeni gri alanların oluşması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Yine bu bağlamda söz konusu gri alanların çalışma alanlarında bir eksen kaymasına neden olduğu da söylenebilir.

Yapılan literatür taramalarında, atasözlerinde aile ile ilgili çalışmaların özellikle 1990'larda yapıldığı, ancak özellikle 2000'lerle birlikte çalışmaların ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyete kaydığı görülmektedir. Sadece bu tarama verisi bile, toplumsal kavramlarla ilgili çalışmalarda, belirli bir kamuoyu eğilimi olduğunu ve bunun dönemin özelliklerinden etkilendiğini göstermektedir. Çünkü söz konusu dönemler, önce geleneksel medya kültürünün hemen ardından hızlı bir şekilde yeni medya kültürünün yaygınlaştığı döneme denk gelmektedir. Yine bu dönemin bir diğer özelliği, toplum ve toplumsal kurumlar farkındalığından, birey ve küresel kurumlara yönelik farkındalığın (yani evrensel kavramlarla şekillenen birey farkındalığı), yine kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştığı döneme denk gelmektedir.

3. Türk Sözlü Geleneğinde Kadın ve Aile

Her kültür kendi düşünce kodlarını dille gelecek nesillere aktarır. Yerleşik sosyolojilerde dil, hem sözlü geleneği hem de tarihi perspektifi daha net tespitiye imkan sağlayan yazılı gelenekle kendini devam ettirir. Ancak tarihinin ciddi bir kısmı göçer sosyoloji içinde şekillenen toplumlar için, kültürün ve dünya görüşünün taşıyıcısı dil ve sözlü ürünlerdir (Doğrucan, 2020, s. 41). Her ne kadar süreç içerisinde yazılı geleneğe uyum sağlansa ve fikri üretimler yazıya aktarılsa da tarihin derinliklerinde kalan düşünce biçimini anlamak için sözlü gelenek eserlerine başvurmak aydınlatıcıdır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde, Türk atasözlerine ve deyimlerde kadın ve aileye yönelik bakış açısı incelenecektir.

Türkçe literatürde, önceki bölümde de bahsedildiği gibi atasözleri ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda hemen hemen kayda geçmiş bütün atasözlerini görmek mümkündür. İlk etapta bu atasözlerinin, kadın ve erkek arasında ciddi bir nitelik farkını işaret eden, erkeğin kadından üstünlüğünü dile getiren, kadının varlığının erkek olmadan anlamsız olacağına ve erkek için var olduğuna yöneliktir. Seçme, yönetme eyleminin erkekleri işaret ettiği bu atasözleri, **günümüz bakış açılarıyla** ötekileştirici, negatif bir tutuma sahiptir:

Kızın uzun saçlısı, tarlanın ufak taşlısı.*

Kızın var, sızın var.

* Çalışmada kadını refere eden bütün sözcük kullanımları, günümüzdeki eleştirel temelli kullanım retleri dikkate alınmadan, "gösterdiği" şey kadın olduğu için alınmıştır.

Kızını dövmeyen dizini döver.

Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.

On beşinde kız, ya erde gerek, ya yerde.

Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün (ineğin) başlısı.

Keseye kadın eli girerse bereket gider.

Kırk yılda bir kadının sözü dinlenmelidir.

Tarlayı düz, kadını kız al.

Avratla atı emanet verme.

Karıyı sırdaş eden tellâl aramasın. (Küçük, 2003, s. 215-219)

İlgili atasözlerinde öncelikle göze çarpan şey, “tarla, öküz, at” gibi bir sahiplik gerektiren şeylerle eş tutulmuş olmasıdır. Bu eş tutulma mantığının bir sonucu olarak da “emanet” edilmemesi gereken şey olarak nitelendiği yine atasözlerinde görülmektedir. Olumsuz yaklaşımların diğer örnekleri ise, “sözünü dinlememe” (güvensizlik, akli yetmeme), “kese teslim etmeme” (mali konular, hesap kitap işlerinde beceriksizlik) ve “sırdaş” olmama (güvensizlik, çok konuşma) konularındaki atasözleridir. Bu menfi özellikler hasebiyle de kız çocuğu sahibi olmak “sızı”, “dövünme” ya da “dövme” eylemleriyle ilişkilendirilmiş görünmektedir. Bu örnekler, dünya tarihindeki, diğer kadına yönelik tutum ve algıyla tutarlıdır. Feminist yaklaşımların ve söylemlerin odak noktası da kadının doğuştan eksik ve kusurlu olduğuna dair bu erkek egemen tutumdur. Bununla birlikte yine aynı kategorideki atasözleri, devamlılığı sağlayan sosyal öğrenme ve rol modellik konusunda, kadınları kendi içinde sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmalar aynı zamanda aile içinde kadının rolüne dair bilgiler de içermektedir.

Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar.

Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar.

Anasına bak, kızını al, kenarına bak bezini al.

Kız anadan öğrenir sofrayı düzmeyi, er atadan öğrenir sıra gezmeyi.

Kız anadan öğrenir sofrayı düzmeyi, oğlan babadan öğrenir yazı yazmayı.

Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı; kız anadan öğrenir biçki biçmeyi. (Küçük, 2003, s. 215-219)

Kadına anne ve sonraki neslin annesinin yetiştiricisi gözüyle bakan geleneksel tutumun tipik örneği olan bu atasözleri, aynı zamanda bugün en çok tartışılan konulardan olan kadın-aile ilişkisinin de iç içeliğinin halkta yerleşikliğini göstermektedir. Kadının eğitimci ve rol model oluşunun annelikle sonraki kuşağa aktarılması esası hakimdir. Bu noktada buraya konu etmediğimiz diğer atasözleriyle birlikte daha geniş bir bakış kalıtımın da konuyla bağlantılı olduğunu gösterecektir (Bkz. Aktaş, 2004, s. 24). Sadece eğitim bağlamında değil, aynı zamanda annenin hazırladığı koşulların kızın geleceğine etkisine de vurgular söz konusudur. “Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar” bu vurgunun en açık ifadesidir. Annenin bu özelliği, onu, kuş metaforuyla yuvanın asli unsuru haline getirir. Hatta bu özellik yuva ya da ailenin devamlılığı için erkekten daha olumlu nitelendirir, “Erkek kuş gezer havaî havaî, dişi kuş yapar yuvayı” örneğinde olduğu gibi.

Dişi kuş yapar yuvayı, içini dışını sıvayı sıvayı.

Yuvayı yapan dişi kuştur.

Avrat düzduğu evi Tanrı yıkmaz, avrat bozduğu evi Tanrı yapmaz.

Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet. (Küçük, 2003, s. 215-219)

Yuvanın kadınla ilişkili olması, düzen kurmanın kadına atfedilmesidir. Bu hem maddi olarak bir evin kurulması hem de değerler anlamında düzenin ve devamlılığın sağlanmasıyla ilgilidir. O nedenle kadının becerisi ile devlet arasında bir benzerlik de kurulmuştur. Ancak Türk düşünce geleneğinde her erkek kut alıp devletli olamayacağı gibi, her kadın da bu özelliğe sahip değildir ve bu da atasözlerine yansımıştır.

Kadın var arpa ununu aş eder, kadın var buğday ununu keş eder.

Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar

Kadın var kardan soğuk, kadın var kardan sıcak.

Kadın vardır vezir eder; kadın vardır rezil eder

Pekmezi küpten al, kadını kökten al.

Avrat ev yapar, avrat ev yıkar.

Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi? (Küçük, 2003, s. 215-219)

Bunlarında yanında kadın ve erkeğin birbirini tamamladığına vurgu da mevcuttur “Bir adamın karısı o adamın yarısıdır”, “Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir” örneklerinde olduğu

gibi. Her ne kadar erkeğin kadından sorumlu olduğu düşüncesi yaygın olsa da kadının kendinden sorumlu olduğuna dair atasözleri de mevcuttur: “*Avradı ar zapteder, er değil*”, “*Kadını erkek değil, âr ve namus bekler*”.

Atasözlerine yansıyan daha pek çok özelliği olmakla birlikte, bu sözlerdeki genel nitelik her ne kadar tümel bir ifade olarak kabul edilse de kadınlar arasında da farka vurgu yapan örneklerin mevcudiyetidir. Yine buna bağlı olarak kadınların annelik, düzenleyici olma, merhamet, neşe vb. anlatımlarının yanında, ilk grupta bahsedilen menfi özelliklere de rastlanmaktadır. Dikkat çekici bir diğer konu ise, aile düzenine işaret eden sözlerdir.

Anasını babasını dinlemeyen evlat, kocasını saymayan avrat, üzengi ile yürüyen atı kapında tutma hiç durma sat. (Küçük, 2003, s. 215-219)

Er kalkan avrat, buyurmadan tutan evlat, o evden gitmez devlet.

Özellikle son atasözünde, düzenin ev halkının bütünündeki bir sorumluluk duygusuyla bağlantılı olduğu görülüyor. Hatta burada dikkat çekici bir diğer konu, yukarıda farklı bir örnekte de görüldüğü gibi, devlet kavramının mutluluk, baht, talih anlamlarının da yaygın olarak kullanıldığıdır. Sonuç olarak, Türkçe atasözleri aynı zamanda bir dünya görüşünün tarihi seyrini bize vermektedir. Bu seyrinde kadına yönelik olumlu tutumların yanında olumsuz tutumlar da görülmektedir. Ancak bu örnekler ve tarihi kaynaklarda Türklere kadın üzerine yapılan incelemeler bir arada ele alındığında bir değişim seyrini görmek mümkündür. Bu seyrinde, Türklere kadının tümel bir değerlendirmeye tabi olmayıp, **birey** olan kadının kendi özelliklerine göre bir tavır geliştirdiği görülmektedir. Nitekim ailenin devamlılığını sağlayan da **kadın bireyin** kendi özellikleridir. Bu nedenle ilk öğretmen olan annenin rol modeli ve bazı sözlerde gördüğümüz kalıtımın etkisine yönelik atasözleri de kayda geçmiştir. Düzenin, huzurun, neşenin devamlılığının devletli olmayla eş tutulması ve yine bunun da aile içinde her bireyin sorumluluğunu bilerek eylemesine bağlanması da Türk düşün dünyası için önemli örneklerdir. Yine atasözlerinden yola çıkarak Türk dünya görüşünde dengeli ve sorumlu davranışın ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Yeni evli çiftlere tavsiye niteliğindeki “*dört atanın hakkı birdir*” sözü de bu bağlamda ailenin devamlılığında, birleşen aileler arasında dengenin ve huzurun tesisi için önemli bir detaydır.

Sonuç

Söz konusu atasözleri kategorik olarak modern dünya öncesinden gelmektedir. Sanayileşme öncesi toplum özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bu dönemin yaşam özellikleri,

atasözlerinin de genel çerçevesini belirlemiştir ki bu da içinde bulunulan dönem koşulları açısından doğaldır. Bu dönemin temel özelliklerine bakıldığında, ana unsurun tarım ve hayvancılıkta çalışacak insan gücü ve yine bunların korunmasını sağlayacak savaşçı-askerler olduğu görülmektedir. Sanayileşme sonrası yaşanan dönüşüm, ki bunun içinde kentleşme, kırdan kente göç, okuma-yazma oranlarının artması, kadınların kent yaşamında işgücüne katılması gibi değişimleri barındırır, bu değişimle bağlantılı yeni krizleri ve gri alanları ortaya çıkarmıştır. Kadının konumunun değişmesi süreci bu bağlamda geleneksel kodlarla birlikte ilerlemiştir. Bu durum gri alanların oluşmasına, yani yeni dünyada konumlanan kadının aynı zamanda tarım toplumunun ataerkil gelenekleriyle de karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Türkiye’de bu gri alan giderilmeden, krizler aşılmadan, yeni bir süreci ifade eden dijital sürece girilmiştir. Dijital süreç, bireylerin haber alma ve bilgi edinme sürecini hızlandırmış, dış dünyayı anlamlandırmada etkili olmaya başlamıştır. Hatta bu durum, aile içerisinde olması beklenen ilk eğitim sürecini de etkilemiştir. Çocukların ilk rol modellerinin ebeveynler ve yakın çevresinden olması beklenen dönemlerde, çocukların daha ilk çocukluk evrelerinde dijital dünyayla karşılaşmaları rol model algısında da değişimleri beraberinde getirmiştir. Ebeveynlerin, rol model olması beklenen süreçte, medya/sosyal medya fenomenleri rol model olmaya başlamıştır. Dolayısıyla değerlerin ailede başlayan aktarım süreci bu bağlamda sekteye uğramıştır.

Günümüzdeki duruma Türk atasözleriyle birlikte bakıldığında, konumu değişen kadın ile gelenek arasındaki kriz daha net görünmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında, araştırmacıların ve feministlerin işaret ettiği gibi, atasözlerinde toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın ve erkek için netleşmiş kalıplar mevcuttur. Bu bağlamda kadın, anne, eş, yuvayı kuran, devam ettiren, nesilleri yetiştiren ve beceriler noktasında erkekten net ayırım noktaları ile sunulmaktadır. Dolayısıyla, bugün konuştuğumuz manasıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği öncül alındığında eşitsizliklere işaret etmektedir. Ancak yine aynı atasözleri, tarihi ve kültürel değerler ve dinamiklerle birlikte değerlendirildiğinde, Türklerde denge ve düzenin devamlılığı bağlamında bir dünya görüşü geliştiği ve bunun kadın-erkek ilişkileri ve aile konusunda da geçerli olduğu söylenebilir. Yine atasözlerinde dikkat çekici konulardan birisi, söz konusu düzenin “*herkesin kendi sorumluluğu*” kapsamında hareket etmesi, başka bir ifadeyle “*sorumlu davranmasıyla*” ilişkili ortaya çıkmasıdır. Bugün sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar aile içinde çocuk üzerinde ebeveyn etkisini ve önemini, düzensizliklerin çocuk üzerindeki etkisini gösterdiği gibi aile içinde sorumluluk alan çocukların da daha başarılı olduklarını

göstermektedir. Bununla birlikte, daha sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilmesi için konunun daha detaylı ve disiplinler-arası çalışılması gerekliliği aşikardır.

Kaynakça

- Akar. A. (2019). *Düşünen Türkçe*. Ötüken Yayınları.
- Akbalık. E. (2013). Türk atasözlerinde cinsiyet algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 81-90.
- Aktaş. Ş. T. (2004). *Seçme atasözleri ve eleştirmeli açıklamaları*. Akçağ Yayınları.
- Avcı, S. (2020). *Kadına yönelik aile içi şiddetine genel bakış*. Hiperyayın.
- Bacigalupo. A. M. (2021). Düşünsel bir söylem olarak Şamanizm: Mapuche dinsel deneyiminde toplumsal cinsiyet, cinsellik ve iktidar. Marcos, S. (Ed.), *Bedenler, dinler ve toplumsal cinsiyet* (1. Baskı, s. 273-295). Ütopya Yayınları.
- Buluç, A. (2022, 8-10 Mart) Azerbaycan atasözlerinde kadın tasviri. *Türk Dünyasında Alp Kadın Uluslararası Sempozyumu Kitabı*, 192-211.
- Can. B. (2016). Arap atasözlerinde toplumsal cinsiyet. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Özel sayı, 92-103.
- Cassirer. E. (1980). *İnsan üstüne bir deneme*. Remzi Kitabevi.
- Çer. E. & Şahin. E. (2016). Türkçenin sözvarlığını yansıtan atasözleri ve deyimlerde toplumsal cinsiyet. *Turkish Studies*, 11(9), 175-192.
- Doğrucan, M. F. (2020). *Medeniyet dili olarak Türkçe-dilci felsefe ile başlangıç ve yöntem arayışı*. Altınordu Yayınları.
- Erdoğan. E. (2023). Toplumsal cinsiyet bağlamında Rusça söz varlığında kadın. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 155-164.
- Erol. A. Y. (2019). Farsça atasözlerinde cinsiyet algısı. *Nüsha*, (48), 81-106.
- Eruygur. A. (2023). Çin atasözlerinde kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (21), 1-21.
- Genç, H. N. (2018). Atasözlerinde toplumsal cinsiyet algısı olarak kadın. *Folklor Edebiyat*, 24(94), 13-34.
- Giddens. A. (2000). *Sosyoloji*. Ayraç Yayınları.
- Gulusoy. İ. (2024). Azerbaycan atasözlerinde aile ve toplumsal cinsiyet rolleri. *Folklor*, 30(2), 487-508.

- Günindi Ersöz. A. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat*, 1(6), 167-182.
- Gümüş, C. (2021). Çin Dilinde Cinsiyet Ayrımı. *Şarkiyat Mecmuası*, (38), 25-36.
- Kurtoğlu Zorlu. Ö. (2018). Türkçe ve İngiliz atasözlerinde “ötekilik”. *International Journal of Social and Education Research*, 4(3), 483-499.
- Küçük. S. (2003). Cinsiyet ayrımlı atasözlerinde kadın ve erkek kimliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 213-224.
- Mengüşoğlu, T. (1971). *Felsefi Antropoloji*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Notz. G. (2011). *Feminizm*. Phoenix Yayınları.
- Nuriyeva F. & Hucina E. (2015). Tatar dilindeki deyim ve atasözlerinde cinsiyet stereotiplerin yansması. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 3(6), 63-79.
- Özlem, D. (2000). *Kültür bilimleri ve kültür felsefesi*. İnkılâp Yayınları.
- Pelizzon, S. M. (2009). *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*. İmge Yayınları.
- Ritzer. G. & Stepnisky. J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. De Ki Yayınları.
- Ronan. C. A. (2003). *Bilim tarihi- dünya kültürlerinde bilimin tarihi ve gelişmesi*. TÜBİTAK Yayınları.
- Sağlam. M. Y. (2001). Atasözleri ve deyimlerde imgelem. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 45-51.
- Sarı. Ö. (2019). Feminist metodolojinin imkânı üzerine: bir olabilirlik tartışması ve kadın cinayetleri. Öztürk, M. & Bulut, B. B. S. (Ed.), *Tüm yönleriyle kadın cinayetleri* (1. Baskı, s. 107-124). Nobel Yayınları.
- Schipper, M. (2010). Erkek acı çeker kadının ruhu duymaz (Dünya dillerinden atasözleriyle kadınlar). NTV.
- Şen. G. & Erol. A. (2023). Modernleşme sürecinde dijital medyanın aile üzerindeki etkileri. *Kaide*, 2(1), 1-30.
- Tekin. F. (2023). Kazan Tatar atasözlerinde aile ve kadın temalı metaforlar. *Folklor Akademi Dergisi*. 3(6). 1147-1166.

- Tekin. F. (2023). Türk dünyası atasözlerinde toplumsal cinsiyet: “kadın”, “erkek”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 23(2), 543-572.
- Tezcan. M. (1997). *Kültürel antropoloji*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Topcan. Ö. (2018). *Yahudilik, Hristiyanlık ve Hinduizm 'de kadın*. Berikan Yayınevi.
- Uygur, N. (2018). *Dilin gücü*. Yapı Kredi Yayınları.
- Yaprak, A. (2021). Türkçe ve Almanca atasözlerinde aile ve akrabalık ilişkilerinin kültürbilim açısından incelenmesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 165-191.
- Yuzvyak. I. (2014). Türk ve Ukrayna'daki halk atasözlerinde kadın görüntüsü (dil karşılaştırmalı özellikleri). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (16), 122-127.

<i>Etik Kurul İzni</i>	<i>Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Aile Araştırmaları alanına aittir.</i>
<i>Çatışma Beyanı</i>	<i>Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.</i>
<i>Destek ve Teşekkür</i>	<i>Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.</i>
